

LA MEMÒRIA ROVELLADA. SOBRE ELS CARROS DE COMBAT DE LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

Gerard Pedret. Historiador

Un tanc republicà T-26 del Ejército del Centro abandonat (Arxiu Nacional de Catalunya. Fons Comissariat de Propaganda).

Resumen

Transcurridos más de 60 años desde el final de la Guerra Civil española, la recuperación de una parte del patrimonio histórico tan singular como los carros de combate que participaron en el conflicto es todavía una asignatura pendiente. Este artículo resalta cómo el estudio de este patrimonio puede contribuir a conocer mejor este episodio de la historia de España y de Europa. El autor también denuncia el desinterés que muestran los responsables de este patrimonio militar que, en muchos casos, permanece expuesto al aire libre degradándose. La recuperación y restauración de estos carros de combate podría dar pie a un museo que facilitase su interpretación y divulgación.

Palabras clave: Carros de combate, Industria del armamento, Patrimonio militar, Didáctica del patrimonio.

Abstract

After more than 60 years since the end of the Spanish Civil War, the recuperation of such as a patrimony as tanks involved in the conflict is still a matter to solve. This article argues how the study of this kind of heritage can contribute to a better knowledge of this episode of the Spanish and European history. The author also reports the lack of attention towards this military heritage which in some cases remains exposed to the climatological agents. The recovery and restoration of these tanks could lead up to a museum in order to make easier their interpretation and didactic.

Keywords: Tanks, Weapons industry, Military heritage, Didactics of the patrimony.

Quan hom es pregunta, més de 60 anys després del final de la Guerra Civil, sobre els símbols, els llocs, els relats o les restes materials que han perdurat o s'han conservat i que han anat configurant una memòria sobre aquells fets, es troba davant d'un panorama certament molt fosc en la majoria dels casos. I és que malgrat que la consciència del passat i els esforços de recuperació històrica són freqüents, són molts els que voldrien que no se'n parlés més de la Guerra Civil, i que aquesta deixi de ser una memòria viva encara després de tants anys. Aprofitant que les generacions joves tenen una visió molt distant dels fets històrics i que en plena era de les comunicacions i la tecnologia es pretén imposar un domini aclaparador de la immediatesa, són molts els que, fent bo el "pacte de l'oblit" de la Transició democràtica, pretenen relegar el tema de la Guerra Civil i tot allò que l'envolta a un passat indefinit. L'objectiu d'aquestes línies no és altre que lluitar per mantenir viva aquesta memòria, fent en el nostre cas una crida d'atenció vers la pèrdua d'un patrimoni històric molt particular, els carros de combat que van participar en la guerra, que es troba oblidat de forma conscient o inconscient. La seva recuperació, conservació i estudi ens hauria de servir en la tasca de dotar-nos tots plegats dels instruments necessaris que permetin mantenir viu el record d'un passat, l'oblit del qual ens cobriria de vergonya.

Per bé que avui dia existeix una àmplia bibliografia de la Guerra Civil espanyola, aquesta és tan apassionada com la pròpia guerra i està plena de punts foscos, producte sovint d'una manca de fonts informatives. Pel que fa a l'aspecte militar de la guerra existeix una àmplia bibliografia, si bé no sempre ha estat correctament explicat ja que l'èpica sovint ha ocultat la realitat. No creiem que sigui una futilesa dirigir la nostra mi-

rada, com a investigadors, a determinats aspectes militars del conflicte, doncs tal com reconeixen molts experts en història militar, més de cinquanta anys després de la seva fi, la Guerra Civil de 1936-1939 continua plantejant serioses dificultats per als historiadors militars, per exemple, a l'hora d'observar-la com un laboratori tàctic de cara a l'immediat conflicte mundial.¹ Així, dirigir la nostra mirada com a investigadors als tancs de la guerra civil no és cap futilesa.

El 1936, l'exèrcit espanyol estava molt pobrament dotat. Una bona mostra de les mancances de material modern era el parc de carros de combat existent a Espanya en el moment d'esclatar el conflicte: el juliol de 1936 només hi havia a Espanya dos regiments de carros de combat, a Madrid i a Saragossa, els quals no tenien més de cinc carros Renault FT-17, cadascun, efectius als que cal afegir, a més, dos carros-artilleria Schneider i no més de cinc carros Trubia de disseny espanyol a Oviedo. La major part d'aquest material fou "cremat" durant les primeres setmanes del conflicte i fou ràpidament substituït pel material adquirit amb més o menys fortuna de l'estranger per un i altre bàndol, doncs els intents d'ambdós bàndols per produir mitjans propis no van quallar.²

Els primers en arribar foren els italians, que el 16 d'agost de 1936 desembarcaren a Vigo els cinc primers carros L-3 33/35, coneguts com a *Carro Veloce*, que intervingueren en la presa de Donostia. Aquests carros eren una variant italiana dels carros lleugers anglesos

1. Veure: DALEY, J.L.S. (1999): "An experiment Reconsidered: The theory and practice of armored warfare in Spain", *Armor*, March-April 1999.

2. Sobre els diversos intents per produir mitjans blindats propis existeix poca bibliografia, malgrat els abundants documents gràfics que tenim, i certament el tema mereix un estudi a part. Pot consultar-se al respecte la pàgina web <<http://www.iespana.es/republicaomuerte/>>.

Vickers Carden-Lloyd, dels quals els italians van adquirir unitats el 1928 per sotmetre'ls a proves. Pel seu aspecte i característiques, la tropa coneixia aquestes tanquetes amb el nom de "*Scatole di sardine*" ("Llaunes de sardines"), vehicles que com a carro de combat pròpiament anomenat deixaven molt que desitjar, ja que el seu dèbil armament (dues metralladores en la part frontal) i el seu dèbil blindatge el convertien en un blanc fàcil per al foc enemic, malgrat la seva extraordinària velocitat. Tot i aquestes mancances, es mantingué en servei en les dotacions motoritzades italianes fins l'any 1942. La segona remesa de tanquetes italianes, arribada també a Vigo, ja ve acompanyada de peces d'artilleria de campanya i vehicles motoritzats i tot el material italià passa a formar el *Raggruppamento Italo-Spagnolo di Carri Artiglieria*, que entra en combat en suport de les columnes feixistes que marxen sobre Madrid, topant-se el 29 d'octubre amb els primers carros soviètics republicans a Seseña, els quals causen una desagradable sorpresa. El novembre del 36 algunes tanquetes italianes participen en els atacs a Madrid al capdavant de les tropes de Varela, sense aconseguir trencar la defensa enemiga, i un cop abandonada pels feixistes la possibilitat d'entrar a Madrid per un atac frontal, les tanquetes italianes són retirades del front per reparar-les i reequipar-les abans de ser enviades a Andalusia, on el febrer de 1937 participen en la campanya de Màlaga, en la que tres de les nou columnes feixistes són íntegrament italianes. Després de la campanya de Màlaga, que acaba el 14 de febrer, és organitzat oficialment el CTV (*Corpo Truppe Volontari*), constituït per quatre Divisions Motoritzades i un batalló de carros lleugers Fiat Ansaldo L-3/35, tot plegat organitzat en les agrupacions "*celere*", que actuarien com a força independent fins el desastre de Guadalajara, com a conseqüència del qual passarien a operar d'ara en endavant al costat de les unitats espanyoles. Després d'intervenir en la campanya de Santander, l'octubre de 1937 les unitats italianes formarien el *Raggrupamento Carristi* que va participar en la ruptura del front d'Aragó, ocupació de Tortosa, batalles del Llevant i de l'Ebre, ofensiva de Catalunya i els avenços finals fins a l'ocupació d'Alacant. En to-

tal van entrar en combat a Espanya 147 carros Fiat-Ansaldo i, en les llistes oficials italianes es mencionen 160 tanquistes italians morts.

Principalment reconeguda per la seva força aèria, la Legió Còndor també va tenir els seus instructors i combatents de carros de combat, un petit contingent d'uns 600 homes, els quals a més d'instruir i ajudar les tropes franquistes, van aprofitar l'ocasió per experimentar tècniques de combat amb tancs i adquirir coneixements pràctics. A finals d'octubre de 1936 arriben a Cadis les dues primeres companyies de carros lleugers alemanys Panzer I. Coneguts a Espanya com a "negrillos" pel seu color gris fosc, l'origen del Panzer I cal buscar-lo l'any 1932, quan el govern alemany decidí rearmar la *Reichswehr*, prioritzant la construcció d'un vehicle blindat de baix cost i senzilla construcció que servís de carro de pràctiques en les maniobres militars; armat amb dues metralladores sobre una torre totalment giratòria i amb un blindatge molt dèbil, es mantingué en servei en les més diverses versions i funcions (portaobusos, antitanc, tractor d'artilleria, vehicle de comandament, etcètera) fins a l'any 1942. Amb aquest vehicle les unitats alemanyes sota les ordres del coronel Von Thoma formaren un batalló de carros de combat que va començar a operar a Madrid el novembre, amb la mateixa poca fortuna que els seus companys italians, en especial en els combats de la carretera de La Corunya de gener-febrer de 1937, on van patir una greu derrota davant els blindats soviètics armats amb canó. Aquesta desagradable experiència va fer que els "negrillos" fossin retirats del front i sotmesos a revisió i reorganització, dotant a les unitats alemanyes d'una companyia de carros soviètics capturats i una companyia motoritzada de canons antitanc, i ja no van tornar a entrar en combat de forma efectiva fins a les operacions sobre Bilbao. El març de 1938 el batalló alemany va integrar-se en la recentment creada Primera Bandera de Carros de la Legión, que va operar a les batalles d'Aragó i del Llevant i en l'ofensiva franquista de l'Ebre i la presa de Catalunya. En total van arribar a Espanya 150 unitats de Panzer I que van patir gran quantitat de pèrdues tot i que, segons les llistes de la Legió Còndor, només van morir a Espanya 7 carristes alemanys.

El 15 d'octubre de 1936 va arribar al port de Cartagena el vaixell soviètic *Komsomol* amb 50 carros de combat T-26B i 50 "voluntaris". El carro lleuger T-26B era el carro de combat d'infanteria estàndard en l'exèrcit soviètic en els anys 30, i fou el carro de combat produït en major nombre durant el període d'entreguerres arreu del món. El carro era una còpia construïda sota llicència del carro anglès Vickers de 6 tones, però amb una torre i un armament dissenyats a la URSS. Per la naturalesa del conflicte, el T-26B fou el carro de combat usat en major número per l'Exèrcit Popular durant la Guerra Civil, tot i que malgrat la seva missió, el T-26B no era un bon carro d'infanteria, doncs estava molt lleugerament blindat i era molt vulnerable a les armes antitanc contemporànies, tal com l'experiència espanyola demostrà, cosa que, per exemple no succeïa amb els seus homòlegs francesos i anglesos, el Renault R-35 i el Matilda I, respectivament, als quals superava en armament, doncs el canó de 45 mm. que muntava podia usar tant projectils perforats com d'alt explosiu.

El material soviètic és agrupat a Archena, on es constitueix el Primer Batalló de carros de l'Exèrcit Popular, en el que hi participen tant espanyols com soviètics. Aquest batalló entra per primera vegada en combat, sota la direcció del soviètic Arman, en la mencionada acció de Seseña, i participaria durant el mes de novembre en la defensa de Madrid, acompanyat per un segon batalló de T-26B que al costat del primer constituïria a partir de desembre la Primera Brigada Blindada, dirigida pel soviètic Pavlov. A finals de 1936 les forces de l'Exèrcit Popular havien rebut 106 carros de combat soviètics, xifra que s'incrementaria durant els primers mesos de 1937 fins un total de 206. Per bé que els carros soviètics demostraren la seva superioritat tècnica en els combats contra els carros italians i alemanys, no pot dir-se el mateix al respecte de la perícia tàctica amb que foren utilitzats, doncs al llarg de tota la guerra els carros de combat republicans foren incapaços d'operar de forma coordinada amb la pròpia infanteria, cosa que comportaria efectes desastrosos per als carros, molts dels quals queien víctimes del foc d'artilleria o dels antitancs enemics.

La darrera gran tramesa de carros soviètics fou la dels més moderns BT-5, un total de 50 que arribaren el 10 d'agost de 1937 a Cartagena, i que constituïren un Batalló de carros pesats. El BT-5 era un carro molt diferent al T-26B, tot i que el seu origen era fruit també d'un disseny estranger: l'any 1931 la URSS va adquirir als EUA dos carros mitjans experimentals T-3 dissenyats per l'enginyer Christie, els quals foren sotmesos a intenses proves amb la finalitat d'estudiar el seu possible ús tàctic per l'exèrcit roig. Aquell mateix any, un nou carro, basat en el "Christie", fou dissenyat i posat en producció amb la denominació de BT, sigles de *Bystrochodny Tanki*, és a dir, "carro ràpid". El BT-5 era el resultat de l'evolució dels carros BT, i entrà en producció l'any 1933, amb un motor d'aviació de 350 CV que li permetia assolir una velocitat teòrica de més de 100 km/h en carretera i de 60 km/h camp a través. El BT-5 estava considerat pels soviètics com el millor carro de combat del món en el seu moment, i a diferència del T-26B, estava pensat per practicar penetracions profundes i ràpides en les línies enemigues, a l'estil de la cavalleria i de forma similar als carros creuer britànics contemporanis. A tal efecte el batalló de carros pesats entrà en combat l'octubre de 1937 a l'Aragó, en el sector de Fuentes de Ebro, en una operació que fou un fracàs total, degut a la seva precipitació i poca coordinació amb altres unitats republicanes, a més del terreny desfavorable en que operaren els carros. Aquesta operació fou la darrera en que els carros van dependre directament del comandament soviètic; a partir de llavors els carros van operar ja subordinats als comandaments espanyols, amb dotacions sempre espanyoles i utilitzats sempre de la forma tradicional i cada cop en menors quantitats, al llarg de les operacions de Teruel i a l'Ebre. A banda dels carros soviètics, el govern republicà només aconseguí obtenir antiquats Renault FT-17 de Polònia, un total de 64 unitats en molt mal estat, entre novembre de 1936 i febrer de 1937, que actuaren al front de Santander i bon nombre d'ells foren capturats pels franquistes, tot i que al final de la guerra no hi havia cap FT-17 en servei entre els feixistes. La resta de Renault van actuar en el front de Madrid, almenys fins a la tardor de 1937.

Si sobre les xifres de mitjans blindats rebuts pels feixistes dels seus aliats italians i alemanys no hi ha cap mena de dubte, no ha succeït el mateix sobre l'ajut soviètic, que ha estat un dels problemes més complicats als que s'han enfrontat mai els investigadors, "de manera que l'interrogant "què van fer realment els russos?" és la més important de les qüestions sobre la història de la Guerra Civil espanyola que continua sense tenir una resposta satisfactòria".³ Al llarg de tota la dictadura, els investigadors que van escriure a Espanya van haver de tractar amb moltes xifres suposadament basades en els documents apressats als republicans, per demostrar que l'ajut soviètic havia estat tan gran o més que el subministrat als feixistes per alemanys i italians. Moltes d'aquestes xifres poden trobar-se en moltes obres d'història general i de consulta, sense cap indicació de si estan extretes de dades empíriques o si són producte d'elucubracions poc fiables. Pel que fa a les xifres dels carros importats, avui dia tenim una idea prou clara d'aquestes, sobre les quals havien existit sempre un munt d'exageracions: entre octubre de 1936 i agost de 1938 van arribar a Espanya un total de 331 carros de combat procedents de la URSS, dels quals la majoria, 281, eren T-26B i els 50 restants eren BT-5. A més d'aquests, la República va rebre també 60 camions blindats (37 BA-6, 3 BA-3 i 20 FAI). Tot plegat ens aporta un total molt allunyat de la xifra de 900 carros i camions blindats que en el seu moment s'afirmava que la URSS havia venut a la República.⁴ Ben poc de tot aquest material va sobreviure a la guerra, ja sigui perquè fou destruït pel foc enemic, o per què va patir avaries que obligaren al seu abandó o al seu ús com a font d'obtenció de peces de recanvi, doncs els carros de combat dels anys trenta no eren, se'ns dubte, tan resistents com els de la generació posterior que intervingueren en la Segona Guerra Mundial. El T-26, per exemple, necessitava una revisió més o menys exhaustiva del seu motor després de 150 hores de funcionament, i la substitució d'aquest després de 600 hores, principalment a causa de la poca qualitat del combustible de l'època que castigava amb duresa el motor; les cadenes i la suspensió es trencaven amb facilitat al rodar en terrenys abruptes; si a tot plegat li afegim, en

el nostre cas, la poca traça d'unes tripulacions poc preparades com les espanyoles, no ens ha d'estranyar que la xifra de baixes per avaries en les unitats pugui estimar-se en un 30-40% del total, amb el factor agreujant d'una manca de subministraments i recanvis regulars per a les unitats de l'Exèrcit Popular de la República. A hores d'ara és molt escassa la informació disponible sobre el material supervivent, però sabem que l'any 1940 es reorganitzaria el conjunt d'efectius blindats a Espanya en forma de 5 regiments de carros formats per T-26B i Panzer I, doncs els italians CV L-3 33/35 foren assignats als Dragons de Caballeria i els BA-6 a la unitat de Tiradors d'Infànteria. L'any 1943, degut a la ràpida disminució d'unitats disponibles, el material fou reorganitzat, quedant només un regiment de carros de combat, integrat en la primera Divisió Blindada de l'exèrcit espanyol, i format per dos batallons de carros, dels quals un està format per 54 carros russos T-26B i l'altre per carros alemanys Panzer IV J acabats d'adquirir d'Alemanya juntament amb un Tiger I i una bateria de canons d'assalt Stug. III i amb altre material modern en el marc del programa Bàr. Aquest material fou retirat del servei l'any 1953, quan va començar a arribar el material nordamericà fruit dels acords amb els EUA d'aquell mateix any. El destí d'aquest material retirat del servei fou ben incert: alguns tancs foren subhastats o venuts a pes, i altres foren enviats als cossos i organismes militars per a servir de decoració en les diferents instal·lacions, tot i que no tots foren conservats i emplaçats realment com a element decoratiu, doncs molts d'ells van anar a parar a camps de tir i de maniobres. Un exemple d'això ho tenim en els tres T-26B que van anar a parar a l'Acadèmia General Militar de Saragossa, dels quals dos van ser col·locats com a obstacle en el camp de maniobres de les instal·lacions i el tercer va servir d'obstacle en el camp d'esports de l'Acadèmia. Val a dir que part del material supervivent de la guerra fou conservat, amb més o menys fortuna, en algunes instal·lacions militars, en teoria com a part del patrimoni històric de

3. HOWSON, G. (2000): *Armas para España. La historia no contada de la Guerra Civil española*, Barcelona, p. 173.

4. Sobre les xifres del material soviètic i la polèmica que les envolta, veure l'obra mencionada de Gerald Howson (2000).

l'exèrcit. Ara bé, quan un dona un cop d'ull a la conservació d'aquest patrimoni recorda les paraules amb les que s'iniciava una obra clàssica sobre els carros de combat a Espanya i que molt bé serveixen per il·lustrar allò que volem exposar aquí: "España, país de recias virtudes militares y magníficos soldados, siempre ha tenido a su Ejército en un cierto abandono, unas veces por razones políticas y las más por cuestión económica".⁵ I és que malgrat que a Espanya existeixen diversos museus i instal·lacions destinades a conservar el patrimoni històric militar, el cert és que no sembla que la conservació de part d'aquest patrimoni hagi comptat amb la necessària atenció en quant a conservació.

Pocs estarien en contra de l'argument de què el nucli d'un museu és la seva col·lecció. En aquest sentit, hem de tenir present que si la història és una interpretació, hem de buscar la interpretació més fiable i perdurable. I això passa per obtenir evidències perdurables, evidències que sobrevisquin al llarg del temps malgrat els canvis d'interpretació. Com pot realitzar aquesta tasca un museu? Els museus són organitzacions complexes amb molt diversos propòsits, funcions i papers a desenvolupar. Als museus se'ls ha d'exigir que mostrin i interpretin les seves col·leccions i que les facin accessibles al públic; alhora, però, també tenen el manament d'evitar el deteriorament dels objectes i col·leccions a causa del seu ús continuat, cosa que impediria que les futures generacions poguessin gaudir d'ells. Els museus han de procurar maximitzar el públic i alhora, proporcionar als visitants experiències visuals, estètiques i d'aprenentatge de qualitat, tasques que sovint poden enfrontar-se. Als museus amb suficient envergadura per acollir equips i centres d'investigació també se'ls ha d'exigir que ofereixin serveis públics que segurament requereixen una gran dotació pressupostària i de personal, cosa que no sempre és viable. I és que tot i que qualsevol oferta museística gira al voltant d'objectes, col·leccions i exposicions, hi ha múltiples formes de plantejar aquestes ofertes; formes que, en darrera instància es redueixen a un dilema: el de si, per una banda, un museu ha de centrar-se en les seves col·leccions i en el coneixement únic que se'n deriva d'elles —i, per tant, en el públic

relativament limitat que sabrà gaudir-ne—, o si, pel contrari, hauria d'incrementar els objectes i col·leccions amb materials interpretatius rics, programes complementaris, activitats lúdiques i experiències dissenyades expressament per atreure un públic més ampli. Però no sembla que aquestes consideracions hagin estat tingudes en compte pels responsables del patrimoni militar espanyol, almenys pel que fa referència als carros de combat de la Guerra Civil espanyola si tenim en compte el número d'unitats conservades i la seva ubicació i estat de conservació.

Actualment es conserven a Espanya en diverses instal·lacions militars entre 20 i 30 exemplars de T-26B que, com hem vist, fou el carro de combat utilitzat en major nombre en la Guerra Civil; concretament, el nombre i la ubicació d'aquests exemplars són els següents:⁶

Acadèmia General Militar de Saragossa: 1 restaurat y 5 exposats; CMYAYMA (Valladolid): 1 exposat; Regiment Santiago (Valladolid): 1 exposat; Casserna Teniente Galiana (Valladolid): 1 exposat; Museu d'Unitats Cuirassades (Madrid): 2 exposats i diversos en reserva; CMSA (Segovia): 1 exposat; Acadèmia d'Infanteria (Toledo): 4 exposats; Escola Militar de Muntanya (Jaca): 2 exposats; Casserna Sancha Brava (Badajoz): 1

5. DE MAZARRASA, J. (1977): *Los carros de combate en España*, Madrid, p. 3.

6. Pel que fa a les xifres dels altres tipus de carros i vehicles blindats utilitzats en la Guerra Civil no dispo de dades tan concretes, però de ben segur que el seu número és molt inferior al de T-26B, i és molt probable que el número d'unitats "conservades" de Panzer I o CV 33 no vagi més enllà de les dos o tres exposades en el Museu d'Unitats Cuirassades de Madrid, cosa que també succeeix amb els FT-17, si bé cal fer esment aquí de l'excel·lent treball de restauració i conservació realitzat amb una unitat d'aquest tipus existent a Jaca, exemple que no s'ha seguit en el Museu d'Unitats Cuirassades de Madrid, doncs l'exemplar d'FT-17 aquí exposat... és simplement una carcassa buida! I si volem veure un BT-5 com els que intervingueren a Fuentes de Ebro haurem d'anar a l'estranger, perquè a l'estat espanyol no en trobarem més que fotografies, a l'igual que dels diversos tipus de carros experimentals que s'intentaren construir a Espanya per un i altre bàndol durant el conflicte, com els Trubia, els blindats Levante, els carros Sadurní a Catalunya, etcètera. A més, de ben segur que hi ha més restes de T-26B "perdudes" per les instal·lacions militars espanyoles i a tall d'exemple dir que recentment he tingut notícia de la ubicació d'un exemplar de T-26B abandonat en unes velles instal·lacions militars a Facinas, avui dia utilitzades com a camp de maniobres.

exposat; Regiment Villaviciosa I4 (Madrid): 1 exposat; Base de Cerro Muriano (Córdoba): 2 exposats; Museu militar de València: 1 exposat.⁷La distinció efectuada en aquest llistat entre unitats "exposades" i "restaurades" no és pas casual: tan sols una de les més de 20 unitats aquí llistades es troba en funcionament, és a dir, que està veritablement restaurada i conservada. La resta es troben senzillament maquillades, és a dir, repintades (i mai amb els colors i identificacions originals de l'Exèrcit Popular de la República). A més, resulta sorprenent comprovar com d'aquesta gran quantitat d'unitats, tan sols 3 unitats es troben ubicades en instal·lacions destinades a la conservació, interpretació i exposició de patrimoni històric, és a dir, en museus, i només dues es troben en unes instal·lacions teòricament destinades a la conservació del patrimoni blindat espanyol, factors que no fan més que agreujar la problemàtica de la seva conservació.

El conjunt de museus militars de l'estat espanyol estan enquadrats dins d'un organisme del Ministeri de Defensa, el Instituto de Historia y Cultura Militar, que gestiona el patrimoni cultural relacionat amb les FFAA (Forces Armades), tant a nivell de publicacions com a nivell patrimonial (museus, arxius, biblioteques, etcètera). Pel que fa als museus militars, ens trobem que, a banda d'un gran museu de l'Exèrcit situat a Madrid (actualment en procés de readaptació i trasllat a una nova seu a l'Alcàsser de Toledo), hi ha diversos Museus Regionals (la màxima categoria dels museus perifèrics dependents de les FFAA), la missió dels quals, a grans trets, és la de preservar el patrimoni material de les diverses unitats de les diferents regions militars i evitar la seva pèrdua o deteriorament un cop que aquestes unitats són traslladades reformades o dissoltes; val a dir que aquestes institucions solen estar dirigides i gestionades per personal militar, tot i que també hi participen representants de l'administració civil, sobretot en aquells casos en que les instal·lacions del museu en qüestió són propietat municipal, com és el cas, per exemple, del Museu de Barcelona situat al Castell de Montjuïc. També trobem museus "específics", normalment dedicats a determinades unitats o cossos militars (els museus específics

de les acadèmies d'infanteria, d'artilleria o de farmàcia; el museu específic del suboficial, el museu específic de la Legió, etcètera), dins dels quals podríem enquadrar el Museo de Unidades Acorazadas de l'Exèrcit espanyol, (que es troba a la base militar d'El Goloso, seu de la Brigada de Infantería Acorazada Guadarrama XII, pertanyent a la Divisió d'Infantería Mecanitzada Brunete nº 1), situat a Colmenar el Viejo, prop de Madrid. Aquest és el principal museu de material blindat de l'Exèrcit espanyol i un cop d'ull a les seves principals característiques ens serveix per il·lustrar la concepció museística i patrimonial del responsables espanyols del patrimoni històric militar.

Així, en les dependències d'aquest museu hom pot llegir que "La Brigada Guadarrama XII, como única Gran Unidad Acorazada del Ejército español, se considera heredera y depositaria de la tradición de todas nuestras unidades acorazadas. Por ello ha creado un Museo de Unidades Acorazadas donde se conserven los materiales que utilizaron nuestros antecesores y donde se pueda ver como la evolución de estos medios condicionaron sus procedimientos". I s'afegeix en un altre punt: "Dadas las grandes dimensiones de las piezas principales del Museo, su núcleo principal está constituido por una exposición al aire libre, sobre los jardines frente al edificio de mando de los dos Regimientos de Infantería Asturias nº 31 y Alcázar de Toledo nº 61. [...] Esta superficie está dividida por temas en cuatro zonas: El jardín Sur, donde se encuentran las piezas más antiguas del museo, es decir, desde los primeros modelos en nuestras unidades acorazadas hasta 1939 [...]". D'entrada, sembla prou clar el poc interès que els responsables d'aquestes instal·lacions tenen per mostrar la col·lecció al públic en general, doncs ens trobem en unes instal·lacions militars en actiu, cosa que limita enormement les possibilitats d'una maximització de visitants pels evidents motius de seguretat. A més, l'accessibilitat dels principals elements de la col·lecció, els exemplars blindats, no es la més adequada, doncs es troben distribuïts a

7. Dades obtingudes del número 4 de la *Revista Española de Historia Militar*.

l'aire lliure i situats sobre tarimes de pedra que impedeixen al públic contemplar-los en la seva totalitat, alhora que les explicacions sobre els exemplars es limiten a petits indicadors sobre el model blindat exhibit; certament una forma molt particular de fer accessible al públic la col·lecció, d'interpretar-la. Una col·lecció, per cert, la conservació de la qual no mereix ni tan sols aquest qualificatiu, doncs per bé que aquests enginys han demostrat una gran tenacitat a l'hora de resistir el pas del temps, el cert és que una mica d'ajuda per part dels seus responsables no els vindria pas malament, i seria tot un detall que algú es plantegés repensar la col·lecció i el museu per tal de protegir i conservar com cal cadascun dels diversos elements que en formen part, d'entrada amb la reubicació de la col·lecció en unes instal·lacions que protegeixen els carros de les inclemències meteorològiques i que, d'altra banda, permetin

replantejar-se la col·lecció des d'una òptica més moderna en quant a museística, que plantegés la recopilació, recuperació i restauració completa dels elements que en formen part de la seva col·lecció per permetre una veritable "interpretació" d'aquesta, que va molt més enllà, en el cas particular dels carros de combat de la Guerra Civil, de la simple exposició.⁸

Referències bibliogràfiques

- DALEY, J.L.S. (1999): "An experiment Reconsidered: The theory and practice of armored warfare in Spain", *Armor*, March-April 1999.
- DE MAZARRASA, J. (1977): *Los carros de combate en España*, Madrid.
- HOWSON, G. (2000): *Armas para España. La historia no contada de la Guerra Civil española*, Barcelona.

8. Segons informacions proporcionades per l'Oficina de Comunicació i Relacions Culturals de l'IHCM del Ministeri de Defensa, hi ha conservades a l'estat espanyol més de 500 peces i materials relacionats amb la història de l'arma blindada, moltes d'elles relacionades amb el període de la Guerra Civil. El problema és que ningú fins avui dia s'ha plantejat en aquest organisme, teòricament destinat a vetllar pel patrimoni històric militar espanyol, realitzar un veritable recompte o llistat del material; dit d'una altra manera, una catalogació d'aquest patrimoni, en la que hom pugui, en primer lloc, conèixer la ubicació del material, el seu estat de conservació, etcètera.